

SĂPÂTURILE DE SALVARE DE LA MANGALIA DIN 1972 — NECROPOLA CALLATIANĂ DIN ZONA STADIONULUI —

CONSTANTIN PREDA și N. CHELUȚĂ GEORGESCU

Construirea unui mare sanatoriu balnear în parcul orașului Mangalia, în sectorul situat la est de actualul stadion, acolo unde se întinde o parte a necropolei vechiului oraș grecesc Callatis, a impus efectuarea unor cercetări prealabile și o muncă de supraveghere arheologică pe toată durata lucrărilor șantierului de construcții. Sarcina efectuării acestor cercetări a revenit Muzeului de Arheologie din Constanța și Institutului de Arheologie din București. Munca de cercetare s-a făcut în două etape de timp. Prima etapă, care este și cea principală, a avut loc în cursul lunii februarie, ea precedind începerea lucrărilor de fundație a complexului balnear. Etapa a doua, care se caracterizează numai printr-o supraveghere arheologică a săpăturilor efectuate de șantierul de construcții, se întinde pe perioada de timp cuprinsă între 15 august — 30 noiembrie 1972.

Săpăturile prealabile, deci din prima etapă, au avut un caracter organizat, fiind executate în perioada de proiect a deschiderii șantierului de construcții. Acestea au urmărit exclusiv cercetarea suprafetei pe care urma să se ridice construcția propriu-zisă a sanatoriului, din care a fost săpată doar o parte din întinderea ei. Au fost trasate și săpate cinci secțiuni paralele, pe direcția E-V. Fiecare măsoară în lățime cîte 2 m, iar în lungime: S.I.43, 50 m; S.II.36, 50 m; S.III.31 m; S.IV.44 m și S.V.21,50 m (fig. 1). În cuprinsul celor cinci secțiuni au fost descoperite 33 morminte, dintre care doar unul singur de incinerație (M. 16).

Odată cu începerea lucrărilor de fundație a complexului sanatorial, respectiv de la jumătatea lunii august, s-a asigurat o supraveghere arheologică permanentă. Aceasta a constat din urmărire atentă a săpăturilor, înregistrarea sumară a mormintelor apărute și recuperarea obiectelor descoperite. Datorită condițiilor în care a avut loc supravegherea arheologică, pe un șantier de construcții cu mijloace moderne de săpare a fundațiilor, parte din morminte nu au mai putut fi salvate și nici cel puțin depistate, iar cele sesizate au fost doar înregistrate pe

planul general. Din aceleasi motive nu s-a putut face schițarea și nici descrierea mormintelor, mulțumindu-ne numai cu cîteva observații și însemnări sumare. În această situație se află un număr de 16 morminte, toate de inhumăție, marcate pe plan cu numerele 34—49. Puținele date culese privesc tipul de mormînt, ritul și inventarul.

DESCRIEREA MORMINTELOR ȘI INVENTARULUI LOR

M.1. *Inhumăție*. Construit din dale de piatră, cîte una pe fiecare latură și trei lespezi deasupra. L.2 m, 1,0,70 m, ad. 0,60 × 2 m. Schelet de adult, orientat E-V, în poziție întinsă, cu mîinile pe lîngă corp (pl. I, 1 ; pl. II, 1 și pl. III).

Inventarul. Vas de lut din pastă roșietică, de formă ușor sferoidală, cu două torți laterale, înalt de 0,81 m, găsit la capătul superior al femurlui drept (pl. V, 8) ; în interiorul lui se aflau bucăți mici de cărbuni. Două inele de fier fragmentare (pl. VII, 2) la mîna stîngă. Verigă de bronz cu diam. 0,03 m (pl. VII, 4), un strigiliu de fier (pl. VII, 8), și fragmente dintr-o mărghea de sticlă colorată, apărute în pămîntul de deasupra scheletului.

M.2. *Inhumăție*. Groapă simplă, acoperită cu țigle în stare fragmentară. L. 1,20 m ; l. 0,30 m ; ad. 1,20 m. Schelet de copil, orientat V-E, poziție întinsă, cu mîinile pe oasele bazinului (pl. X).

Fără inventar.

M.3. *Inhumăție*. Groapă simplă, acoperită cu țigle. L. 0,85 m ; l. 0,25 m ; ad. 1,50 m. Schelet de copil, orientat V-E, poziție întinsă (pl. X). Fără inventar.

M.4. *Inhumăție*. Groapă simplă, acoperită cu două rînduri de olană. L. 1,80 m ; l. 0,30 m ; ad. 1,40 m. Schelet de adult, orientat VSV-ENE, poziție întinsă, cu mîna dreaptă în diagonală, cu palmele suprapuse și aşezate pe osul iliac (pl. X).

Fără inventar.

M.5. *Inhumăție*. Construit din blocete de piatră și acoperit cu două lespezi. L. 2,05 m ; l. 0,70 m ; ad. 0,80 × 1,80 m. Schelet de adult, orientat E-V, poziție întinsă, cu mîinile pe lîngă corp (pl. III). *Inventarul*. Ac de bronz apărut lîngă coapsa stîngă și urme dintr-un strigiliu de fier.

M.6. *Inhumăție*. Groapă simplă. L. 0,90 m ; l. 0,30 m ; ad. 1,30 m. Schelet de copil, orientat VSV-ENE.

Fără inventar.

M.7. *Inhumăție*. Construit din cîte o dală de piatră pe fiecare latură, prinse la colțuri cu scoabe de plumb și acoperit cu două lespezi. L. 2 m ; l. 0,74 m ; ad. 0,80 m × 2,40 m. (pl. I, 3). Urme slabe dintr-un schelet de adult, orientat E-V.

Inventarul constă doar din cîteva resturi dintr-un strigiliu de fier.

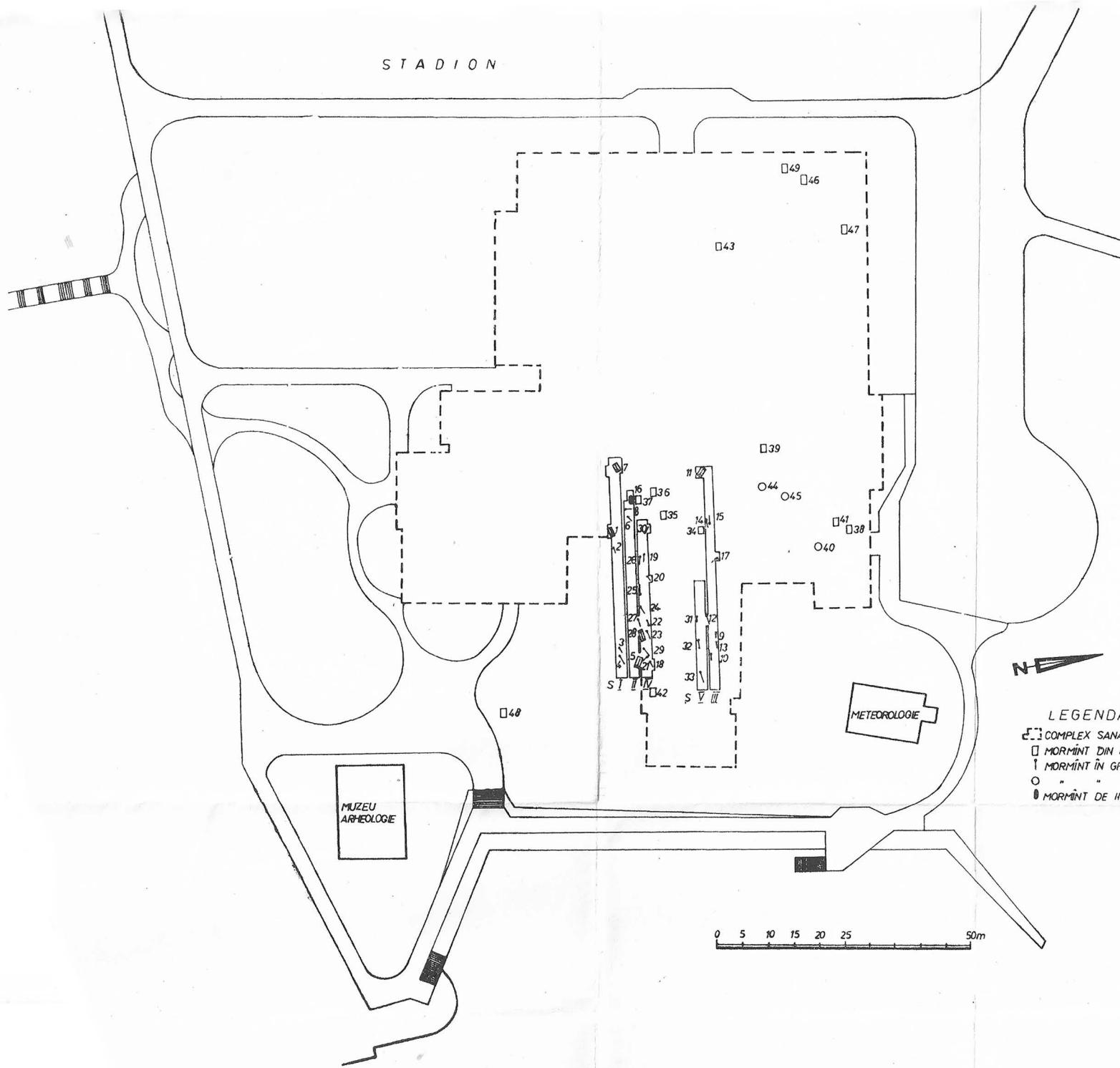

Fig. I.

LEGENDA

- COMPLEX SANATORIU BALNEAR
- MORMINT DIN PIATRA
- ↑ MORMINT ÎN GROAPA SIMPLĂ
- " " " " (SĂPĂTURĂ SALVARE)
- ◎ MORMINT DE INCINERARE

M.8. *Inhumăție*. Groapă simplă, cu conturul neprecizat, ad. 1,40 m. Schelet de adult, în poziția chircită, culcat pe partea stîngă, cu mîna stîngă îndoită către pîntece, iar cu dreapta întinsă în față; picioarele erau îndoite și aduse mult către pîntece. Orientarea S-N (pl. III și pl. IV, 1).

Fără inventar.

M.9. *Inhumăție*. Urme slabe din scheletul unui copil, orientat V-E, în groapă simplă, acoperită cu două pietre, ad. 1,40 m, cu conturul neprecizat.

Fără inventar.

M.10. *Inhumăție*. Resturi din scheletul unui copil, orientat V-E, în groapă simplă, acoperită cu trei pietre, ad. 1,30 m, cu conturul neprecizat.

Fără inventar.

M.11. *Inhumăție*. Construit din blocuri și plăci de piatră ușor neregulate și necioplate, acoperit cu trei lespezi de calcar. L. 1,90 m : l. 0,70 m ; ad. 0,60 m × 1,70 m. Schelet de adult, orientat E-V, poziție întinsă, cu mîinile pe lîngă corp, dar ușor îndoite din cot; genunchii puțin îndoiti și depărtați spre exterior (pl. II, 2 : III).

Inventarul. Unguentariu de tip amforoidal, din pastă roșietică, înalt de 0,09 m, găsit între humerusul stîng și coaste, culcat cu gura spre E (pl. V, 6 ; pl. VI, 1). Inel de fier mult oxidat (pl. VII, 3, VIII, 3) apărut la mîna stîngă.

M.12. *Inhumăție*. Groapă simplă. L. 1,80 m ; l. 0,60 m ; ad. 2,30 m. Schelet de adult, orientat V-E, poziție întinsă, cu mîinile pe lîngă corp.

Fără inventar.

M.13. *Inhumăție*. Groapă simplă, acoperită cu țigle, cu conturul neprecizat și cu ad. 1,50 m. Urme vagi dintr-un schelet de adult, orientat V-E.

Fără inventar.

M.14. *Inhumăție*. Groapă simplă. L. 1,50 m ; l. 0,35 m ; ad. 1,10 m. Schelet de adolescent, orientat V-E, poziție întinsă, mîinile ușor îndoite, cu palmele pe oasele bazinei (pl. X).

Inventarul. Cataramă de bronz, fără spin, de formă ovală, cu dimensiunile 0,014 × 0,03 m, găsită în zona bazinei (pl. VII, 5 ; și VIII, 11).

M.15. *Inhumăție*. Schelet de adult, în groapă simplă, orientat E-V, la ad. 1,40 m, suprapus de M.14 ; avea poziția chircită, culcat pe partea stîngă, mîinile îndoite către craniu, iar picioarele îndoite și suprapuse ; craniul prezintă o adîncitură circulară (pl. IV, 2 și pl. III).

Fără inventar.

M.16. *Incinerație*. Ardere pe loc, cu groapă în formă de copacie, cu două scobituri la mijlocul celor două laturi, orientată E-V, arsă pînă la roșu. L. 1,80 l. 0,50 m și ad. 1,50 m. În interior s-au găsit resturi de oase calcinate, cele ale craniului la est, cenușe și cărbuni. Pe suprafața gropii se aflau depuse, peste resturile cinerate, pietre și fragmente de amfore.

Inventarul. Unguentariu în stare fragmentară, din lut de culoare cărămizie închisă, cu urme de ardere secundară, spart în timpul incinerării. Are ca decor două cercuri de culoare albă (pl. V, 7).

M.17. *Inhumătie*. Groapă simplă. L. 1,40 m ; l. 0,50 m și ad. 1,90 m. Schelet de adolescent, orientat NNV-SSE, poziție întinsă, măinile pe lîngă corp și picioarele ușor depărtate între ele (pl. III).

Inventarul. Kantharos, cu firnis negru, înalt de 0,08 m, găsit între labele picioarelor (pl. V, 1) ; *leykythos* din pastă cărămizie, cu angobă roșie pe jumătatea superioară, înalt de 0,13 m (pl. V, 3 ; pl. VI, 3).

M.18. *Inhumătie*. Groapă simplă, acoperită cu țigle. L. 0,95 m ; l. 0,40 m și ad. 1,20 m. Schelet de copil, orientat V-E, poziție întinsă, cu măinile pe lîngă corp, dar cu palmele pe oasele bazinului (pl. X).

Inventarul. Două brățări din sîrmă de bronz, cu capetele ușor îngroșate și decorate spiralic (pl. VII, 6 ; VIII, 10, 12), găsite, cîte una la fiecare mînă ; *pandantiv* din argint, cu agățătoare, în formă de lacăt, înalt de 0,019 m (pl. VIII, 5).

M.19. *Inhumătie*. Groapă simplă, acoperită cu două rînduri de olane L. 1 m ; l. 0,35 m și ad. 1,10 m. Schelet de copil, orientat V-E, poziție întinsă.

Fără inventar.

M.20. *Inhumătie*. Groapă simplă, acoperită cu trei pietre de calcar. L. 0,80 m ; l. 0,30 m și ad. 1,20 m. Urme din scheletul unui copil, orientat V-E.

Fără inventar.

M.21. *Inhumătie* Groapă simplă, cu schelet de adult, orientat SSE-NNV. S-a păstrat doar partea superioară, cu măinile încrucișate pe piept. Mormîntul a fost tăiat ulterior de o groapă. După cîte se pare avem de-a face cu un mormînt de dată mai recentă.

Fără inventar.

M.22. *Inhumătie*. Urme slabe din scheletul unui copil, orientat E-V, în groapă simplă. L. 0,80 m ; l. 0,35 m și ad. 1,90 m.

Inventarul. Farfurie mică cu firnis negru-mat, înaltă de 0,03 m și cu diam. 0,098 m (pl. V, 5 ; VII, 2), găsită la capătul de est al gropii ; *opait* de lut, din pastă cărămizie-portocalie (pl. V, 2 ; VI, 5), așezat lîngă peretele de sud al mormîntului.

M.23. *Inhumătie*. Groapă simplă, acoperită cu țigle. L. 1,70 m ; l. 0,40 m și ad. 1,90 m. Schelet de adult, orientat V-E, poziție întinsă, cu mîna dreaptă îndoită peste abdomen, iar cea stîngă pe lîngă corp (pl. X).

Fără inventar.

M.24. *Inhumătie*. Groapă simplă. L. 1,80 m ; l. 0,50 m și ad. 2 m. În interior s-au găsit oasele răvășite ale unui schelet de adult, împreună cu pietre și fragmente de țigle. Craniul, cu femurele și oasele iliace au fost îngrămadite la capătul de VSV al gropii ; una dintre tibii se află către mijlocul mormîntului (pl. X).

Fără inventar.

M.25. *Inhumătie.* Groapă simplă. L. 2 m ; l. 0,50 m și ad. 1,85 m. Schelet de adult, orientat E-V, cu jumătatea inferioară deranjată ; oasele picioarelor, fără femurul stîng, erau grupate la capătul de vest al gropii (pl. III).

Fără inventar.

M.26. *Inhumătie.* Groapă simplă. L. 1,90 m ; l. 0,60 m și ad. 1,90 m. Schelet de adult, orientat V-E, poziție întinsă, cu mîinile ușor depărtate spre exterior (pl. X).

Inventarul. Cuțit mare de fier, lung de 0,40 m (lama de 0,30 m și mânerul de 0,10 m), cu prăsele de os prinse cu cinci nituri de fier, decorate cu cercuri cu puncte la mijloc (pl. VII, 7). Se afla în zona bazinului, la capătul de sus al femurului drept, așezat peste oasele iliace, cu vîrful pînă aproape de antebrațul stîng.

M.27. *Inhumătie.* Groapă simplă. L. 1,80 m ; l. 0,50 m și ad. 2,40 m. Schelet de adult, orientat VSV-ENE, poziție întinsă, cu mîinile pe lîngă corp (pl. X).

Fără inventar.

M.28. *Inhumătie.* Construit din blocuri și bucăți informe de piatră, așezate pe mai multe rînduri pe înălțimea pereților, și acoperit cu două lespezi mari. L. 2,04 m. 1 0,80 m și ad. 0,85 × 2,20 m. În interior doar urme slabe din scheletul unui adult (pl. I,4).

Inventarul. Fragmente dintr-un strigiliu și un inel din același metal (pl. VIII, 4).

M.29. *Inhumătie.* Groapă simplă. L. 1,85 m ; l. 0,70 m și ad. 2,20 m. Schelet de adult, orientat V-E, poziție întinsă, cu mîinile pe lîngă corp (pl. X).

Fără inventar.

M.30. *Inhumătie.* Groapă simplă. L. 1,75 m ; l. 0,50 m și ad. 2,30 m. Schelet de adult, orientat E-V, poziție întinsă, cu mîinile pe lîngă corp (pl. III).

Fără inventar.

M.31. *Inhumătie.* Groapă simplă, acoperită cu două țigle. L. 0,86 m ; l. 0,30 m și ad. 1,30 m. Schelet de copil, orientat V-E, poziție întinsă (pl. IV, 3).

Fără inventar.

M.32. *Inhumătie.* Groapă simplă, cu o treaptă, acoperită cu țigle dispuse în două pante ; pe muchie sunt așezate olane mici, ca la un acoperiș. L. 0,76 × 1,36 m ; l. 0,30 × 0,50 m și ad. 2 m. Schelet de copil, orientat V-E, poziție întinsă (pl. II, 4 IV, 4 ; X).

Fără inventar.

M.33. *Inhumătie.* Groapă simplă, acoperită cu țigle puse în pantă dublă, cîte trei pe fiecare latură. L. 1,80 m ; l. 0,50 m și ad. 2,20 m. Schelet de adult, orientat V-E, poziție întinsă, cu mâna stîngă pe lîngă corp, iar cu dreapta îndoită spre bazin (pl. X).

Fără inventar.

M.34. *Inhumăție*. Groapă simplă. Distrus de excavator, fapt ce n-a mai permis înregistrarea și descrierea lui.

Inventarul. Au fost recuperate două vase; *lekythos* din pastă cărămizie, cu angobă roșie la suprafață, înalt de 0,15 m și diam. fund. 0,112 m (pl. V, 10 ; VI, 6) ; *bol.* cu piciorul proeminent, peretii verticali, lucrat din pastă cărămizie, cu lustru de culoare roșie la suprafață și cu decor în relief (aplicat). Are înălțimea de 0,136 m și diam. gurii de 0,152 m (pl. V, 9 ; VI, 4).

M.35. *Inhumăție*. Construit din dale de piatră, cîte una pe fiecare latură și acoperit cu trei lespezi. L. 2,05 m ; l. 0,80 m și ad. 0,80 m. Resturi de schelet adult, orientat E-V.

Inventarul. *Unguentariu* amforoidal, din pastă roșietică, înalt de 0,073 m (pl. V, 4), găsit lîngă umărul stîng ; *fusaiolă* de lut, de formă bitronconică (pl. VIII, 9) și fragmente dintr-un inel de fier.

M.36. *Inhumăție*. Construit din dale de piatră. L. 1,90 m ; l. 0,80 m și ad. 0,70 m. Resturile a două schelete de adulți, orientate V-E. La capătul de est se aflau îngrămădite oasele unui alt schelet. Se pare că mormîntul a fost reutilizat în epoca romană tîrzie.

Fără inventar.

M.37. *Inhumăție*. Construit din dale de piatră, cîte una pe fiecare latură, și acoperit cu trei lespezi de calcar. L. m 2 ; l. 0,80 m și ad. 0,60 m. Schelet de adult, orientat E-V, poziție întinsă (pl. I, 2).

Inventarul. Resturi dintr-un inel de argint, găsite la mîna stîngă.

M.38. *Inhumăție*. Construit din dale de piatră, dintre care patru folosite drept capac. L. 2,40 m ; l. 0,65 m și ad. 0,85 × 1,85 m. Schelet de adult, orientat E-V, cu oasele din jumătatea inferioară răvășite (pl. III).

Inventarul. *Strigiliu* de fier, găsit la mîna stîngă (pl. VII, 1) ; inel fragmentar, tot din fier (pl. VIII, 7).

M.39. *Inhumăție*. Construit din dale de piatră, distrus de excavator. L. 1,35 m ; l. 0,80 m și ad. 1 m de la suprafața terenului. În interior, resturi din scheletul unui copil, orientat E-V. La capătul de est s-au găsit oase de pasăre.

Fără inventar.

M.40. *Inhumăție*. Dintr-un mormînt în groapă simplă, aflat la ad. de 1,80 m, a fost salvat un *kantharos* de tip clasic, înalt de 0,077 m, cu mînerele orizontale, fundul inelar, acoperit cu firnis negru lucios ; pe fundul lui, în interior, un decor de patru palmete înconjurate de două rînduri de hașuri ; pe gît și în scobitura piciorului o inscripție grecoescă de caracter funerar (pl. IX).

M.41. *Inhumăție*. Zidit din piatră și acoperit cu trei lespezi. L. 2,20 m ; l. 0,80 m și ad. (0,70 × 1,60 m). Schelet de adult, orientat E-V.

Inventarul. Resturi dintr-un inel de fier.

M.42. *Inhumăție*. Construit din lespezi de piatră, distrus de excavator. S-a mai putut preciza orientarea E-V a scheletului.

Inventarul. Inel de bronz cu chatton oval (pl. VIII, 8) ; za de la un lăncișor de bronz.

M.43. *Inhumăție*. Construit din cîte o dală pe fiecare latură și alte două deasupra. L. 1,95 m ; l. 0,70 m și ad. 0,88 × 1,40 m. În interior resturile răvășite a două schelete de adulți, orientate V-E (pl. X).

Inventarul. Fragmenrile dintr-un pieptene de os, găsit în regiunea craniilor și *inel* de fier în stare fragmentară.

M.44. *Inhumăție*. Groapă simplă, acoperită cu țigle, dispuse în pantă dublă, cîte trei pe fiecare latură. Schelet de adult, orientat V-E, în poziție întinsă, cu mâna dreaptă adusă pe piept.

Fără *inventar*.

M.45. *Inhumăție*. Mormînt în casetă de piatră L. 0,85 m ; l. 0,57 m și ad. 0,85 m de la sol. Resturi slabe din scheletul unui copil, orientat E-V.

Fără *inventar*.

M.46. *Inhumăție*. Construit din dale de piatră. L. 2,13 m ; l. 0,70 m și ad. 0,75 m. Schelet de adult, poziție întinsă, orientat E-V. În jurul scheletului urme de lemn și multe cuie.

Inventarul. *Inel* de aur cu piatră albastră, găsit la mâna stîngă.

M.47. *Inhumăție*. Construit din dale de piatră. L. 2,15 m ; l. 0,80 m și ad. 1 m. Schelet de adult, orientat E-V, poziție întinsă (pl. III).

Inventarul. *Foite de aur* de la o diademă ; cuie de fier.

M.48. *Inhumăție*. Construit din dale de piatră. L. 2 m ; l. 0,80 m și ad. 0,90 × 2,10 m. Schelet de adult, orientat E-V, poziție întinsă.

Fără *inventar*.

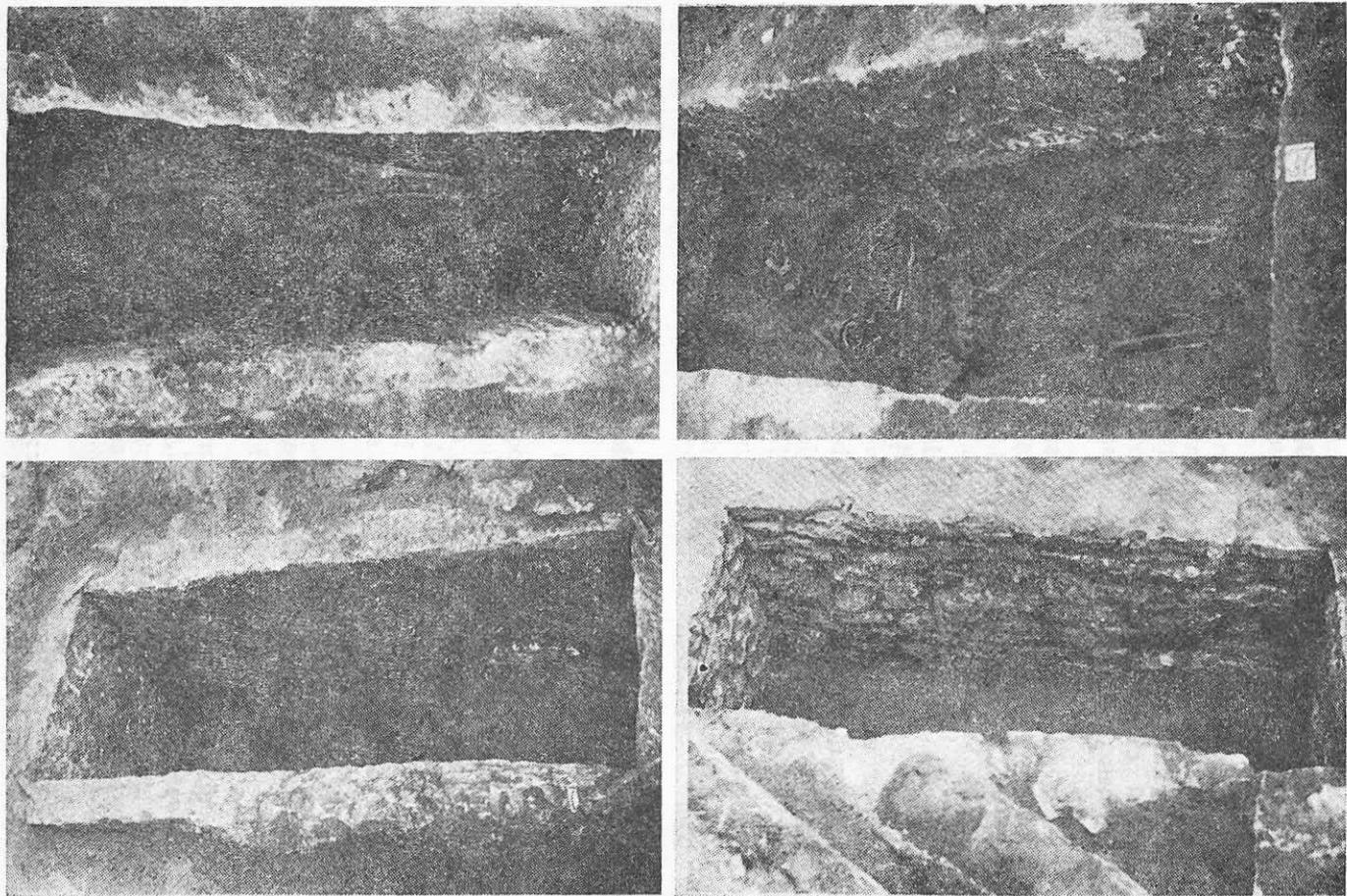
M.49. *Inhumăție*. Construit din dale de piatră. L. 1,60 m ; l. 0,70 m și ad. 0,80 m. Resturile unui schelet răvășit.

Fără *inventar*.

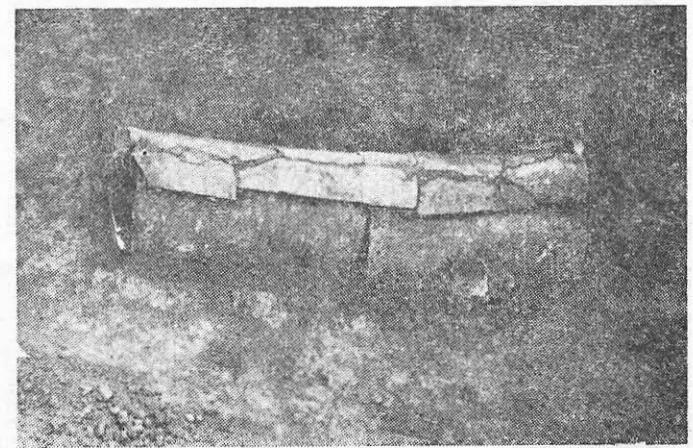
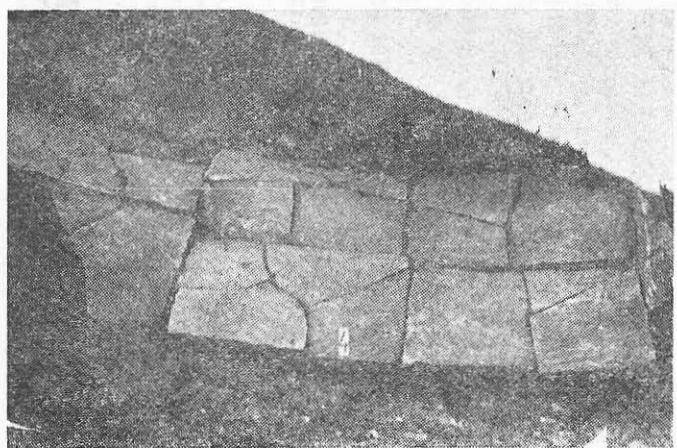
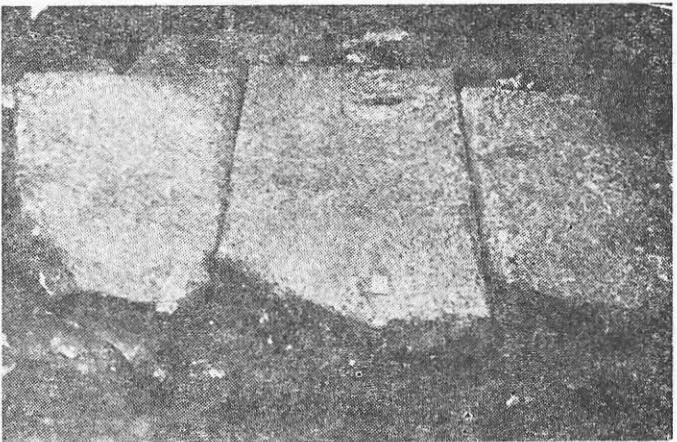
De pe urma cercetărilor arheologice de salvare întreprinse în necropola callatiană din sectorul situat imediat la nord de zidurile cetății a rezultat descoperirea unui număr de 48 morminte de inhumăție și unul singur de incinerație. Din săpăturile și descoperirile mai vechi făcute în aceeași zonă, cu precădere în sectorul de vest al stadionului, unde s-a găsit mormîntul cu papir, reieșea că întreaga necropolă datează din perioada greacă, respectiv autonomă, a orașului Callatis¹. Recentele descoperiri, care se situează în partea de est a necropolei, deci către malul Mării, au scos la iveală, pe lîngă morminte din epoca greacă și o serie de înmormîntări din epoca romană tîrzie. Întrucît descrierea lor a fost făcută în ordinea descoperirii, vom încerca în continuare o departajare a lor pe etape cronologice.

I. *Mormintele din epoca greacă*. Pentru perioada autonomă, respectiv pentru sfîrșitul epocii clasice și întreaga epocă elenistică, chiar și faza de tranzitie către epoca romană, se detașează, din rîndul descoperirilor făcute, un număr de 24 morminte (nr. 1, 5, 8, 11, 15, 16, 17,

¹ C. Preda, *Archaeological discoveries in the Greek cemetery of Callatis-Mangalia, Dacia, N. S., V, 1961, p. 275—303.*

PLANŞA I

PLANSĂ II

22, 25, 28, 30, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48 și 49). Dintre acestea 23 sunt de inhumare și numai unul (M.16) de incinerare.

Un număr de 14 morminte au fost construite din piatră, cele mai multe dintre ele constând din casete alcătuite din dale mari de piatră (pl. I, 1—3). Cîteva au fost zidite din blocuri și plăci mici sau pietre informe (pl. I, 4 ; III). Celelalte nouă morminte din epoca preromană nu mai au construcții de piatră. Scheletele se aflau depuse în gropi simple, fără nici-o amenajare specială. Cu excepția a două morminte de copii (M.22 și 45) și unul de adolescent (M.17), toate celelalte aparțin unor adulți.

Inventarul, contrar așteptărilor, este destul de sărac și puțin variat. În cadrul a opt, din cele 23 morminte, nu s-a găsit nici-un fel de obiect, iar la celelalte inventarul se compune, de cele mai multe ori, din unul sau două obiecte. Elementele de inventar mai numeroase și ceva mai frecvente se dovedesc a fi vasele de lut. Obiectele de sticla și de metal prețios sunt foarte rare sau lipsesc cu desăvîrșire. Ceva mai des apar obiectele de fier.

Ceramica. În rîndul vaselor de lut descoperite, cele care se impun în mod mai deosebit și care, cronologic, par a fi cele mai vechi, sunt două vase de tip *kantharos*. Primul, descoperit în M. 40, datează, după tip, din al treilea sfert al sec. IV i.e.n.² și se impune în mod special prin prezența inscripției. O parte a acesteia apare pe gâtul vasului, iar cealaltă parte, respectiv continuarea, pe concavitatea piciorului (pl. IX). Inscriptia în întregime se citește astfel : ΝΑΥΚΑΣΑΜΑΙ ΤΟΙ ΣΥΣΣΙΤΟΙ ΤΟΙ ΤΙΜΩΝΑΚΤΟC — ΧΑΙΠΕΤΕ ΤΟΙ ΑΝΘΕΝΤΕC ΠΙ ΑΝΤΕC ΤΩΙ ΝΑΥΚΟCΑΜΑΙ ΜΕ — Ναυκασαμαι τοι σύσσιτοι τοι Τημώνακτος. Χαιρετε τοι αυδέυτες πάντες τῶι Ναυκοσαμαι με. în traducere : Lui Naukasamas, sisiții lui Timonax. Fiți salutați toți cei care m-ați dedicat pe mine³. Al doilea *kantharos*, găsit în M.17, este de tipul ceva mai înalt și pare să dateze de la sfîrșitul sec. IV i.e.n. și începutul sec. III i.e.n.⁴ (pl. V, 1).

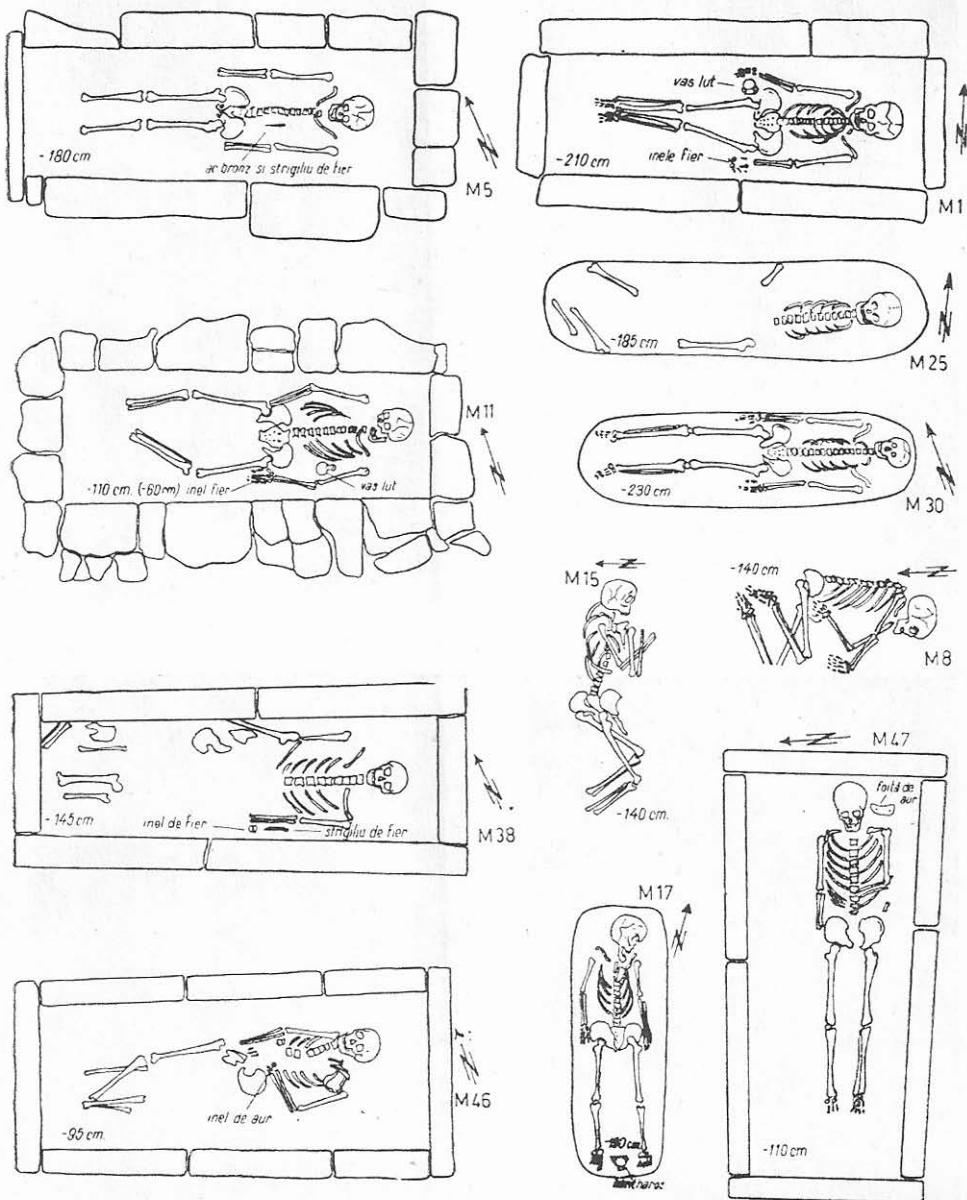
Din rîndul produselor ceramice mai rețin atenția : o farfurie cu firnis negru mat (pl. V, 5 ; VI, 2) și un opaît (pl. V, 2 ; VI, 5), ambele din M. 22, datând din sec. III i.e.n. ; lekythos (M. 17) cu firnis roșu-brun pe partea superioară, aparținând tot secolului III i.e.n.⁵ (pl. V, 3 ; VI, 3).

² P. Alexandrescu, în *Histria*, II, 1966, p. 182, M. XXXIII, 6 ; idem, *Corpus vasorum antiquorum*, București, 1, 1965, pl. 42, 4.

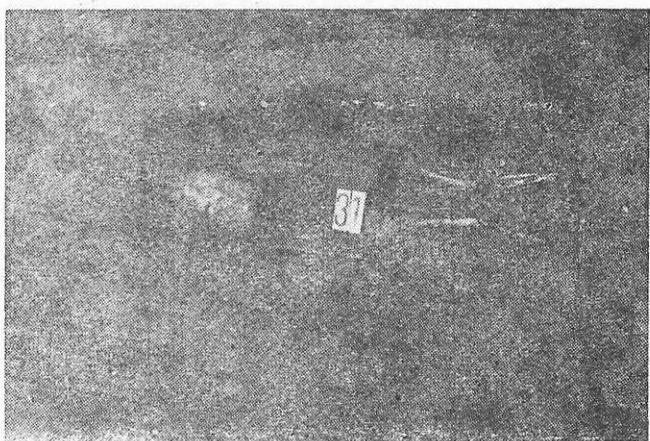
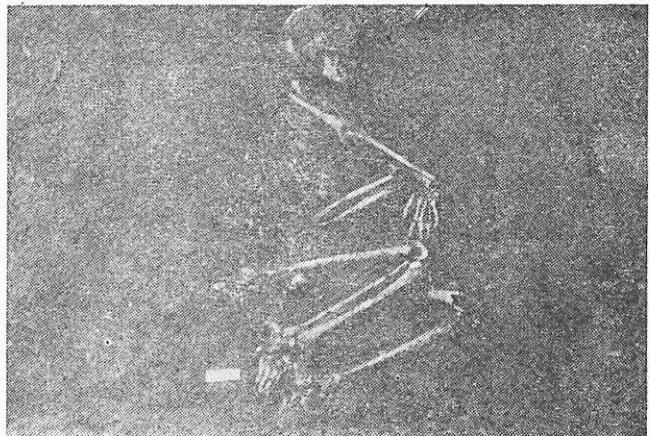
³ Citarea și traducerea inscripției o datorăm Lianei Lupaș de la Institutul de Lingvistică din București, căreia îi aducem mulțumirile noastre. În legătură cu problemele pe care le ridică inscripția aceasta urmează să apară un scurt comentariu sub semnatura Andrei Stefan de la Institutul de Arheologie. Fragmente de vase din aceeași perioadă, cu inscripții grecești, au mai fost descoperite la Callatis ; cf. Em. Popescu, *Zeus Soter la Callatis*, SCIV, 15, 1964, 4, p. 545—548.

⁴ P. Alexandrescu, *Corpus...*, 1, 1965, pl. 44,2 și în *Histria*, II, p. 187, M. XXXIV, 8.

⁵ Idem, în *Histria*, II, p. 231, pl. 84, m. 6.2 ; M. Bucovală, *Necropole elenistice la Tomis*, Constanța, 1967, p. 17, M. CCCXVIII (fig. 6, c) și p. 24, M. CCCXLIII (fig. 13, c).

PLANŞA III

PLANSA IV

Din aceeași vreme datează și cele două unguentarii (M.11 și 35) de tip amforoidal, cu corpul mult dezvoltat, piciorul scurt și inelar⁶ (pl. V, 4, 6 ; VI, 1).

Într-o perioadă ceva mai tîrzie, respectiv către sfîrșitul sec. I i.e.n. și prima jumătate a sec. I e.n., se încadrează vasele din M. 34, un bol înalt, cu decor în relief⁷ (pl. V, 3 ; VI, 4) și un lekythos cu angobă roșie (pl. V, 10 ; VI, 6). Cele două vase și cu mormintul respectiv le-am atasat grupei de morminte din epoca preromană, de căre se apropiie cronologic și se leagă ca tradiție.

Obiecte de metal. Așa cum s-a mai arătat, obiectele descoperite sunt destul de rare și foarte puțin variate. Ceva mai numeroase sunt inelele de fier (pl. VII, 1—2 ; VIII, I-4, 7—8) și strigiliile de fier (pl. VII, 1, 8), păstrate în cele mai multe cazuri în stare fragmentară. La acestea se adaugă, o verigă groasă de bronz (pl. VII, 4), un inel de argint în stare fragmentară (pl. VIII, 6) și un pandantiv, tot din argint, în formă de lacăt (pl. VIII, 5). Ceva mai deosebit este inelul de aur din M. 46, interesant mai ales prin felul aparte al tehnicii în care a fost realizat.

În rîndul mormintelor din epoca greacă se înscrie și un mormînt de incinerație (M. 16). Este vorba de un timp de înmormîntare prin incinerare cunoscut și răspîndit la Callatis, reprezentat de o groapă lungă, de forma unei copăi, cu cîte un sănțuleț pe laturile lungi. Arderea cadavrului s-a făcut pe loc. Dovada o fac resturile de oase calcinate, cenușă și cărbunii de fundul gropii. Acest tip de mormînt este similar cu cele descoperite în partea de vest a stadionului, încadrate de o construcție rectangulară de piatră, așa zisă platformă cu ruguri⁸. După toate probabilitățile el aparține, ca timp, începutului epocii elenistice.

Am lăsat la urmă două din mormintele de inhumăție (M. 8 și 15), care se deosebesc de toate celelalte prin poziția lor chircită (pl. III și IV, 1). Deși nu avem nici-un element de datare, ele au fost atribuite perioadei elenistice. Pentru aceasta am avut în vedere și faptul că schelete cu o poziție similară s-au mai găsit în aceeași necropolă callatiană și au fost atribuite aceleiasi perioade⁹. Scheletele recent descoperite sunt orientate, unul (M.8) S-N, iar celălalt (M.15) E-V. În legătură cu M.8 este de remarcat o tăietură circulară a cutiei craniene, similară unei trepanații (pl. IV, 2). Prezența unor astfel de morminte în necropola callatiană trebuie pusă pe seama unor elemente etnice negrecescă, a căror origine ar fi, în lipsa unor dovezi arheologice sau de altă natură, dificil sau imposibil de stabilit. Poate că descoperiri viitoare ne vor oferi date suplimentare și în această privință.

II. *Mormintele din epoca romană tîrzie.* După cum am mai amintit, recentele cercetări și descoperirile din partea de est a stadionului actual au dovedit că în sectorul răsăritean al necropolei au apărut și destul de

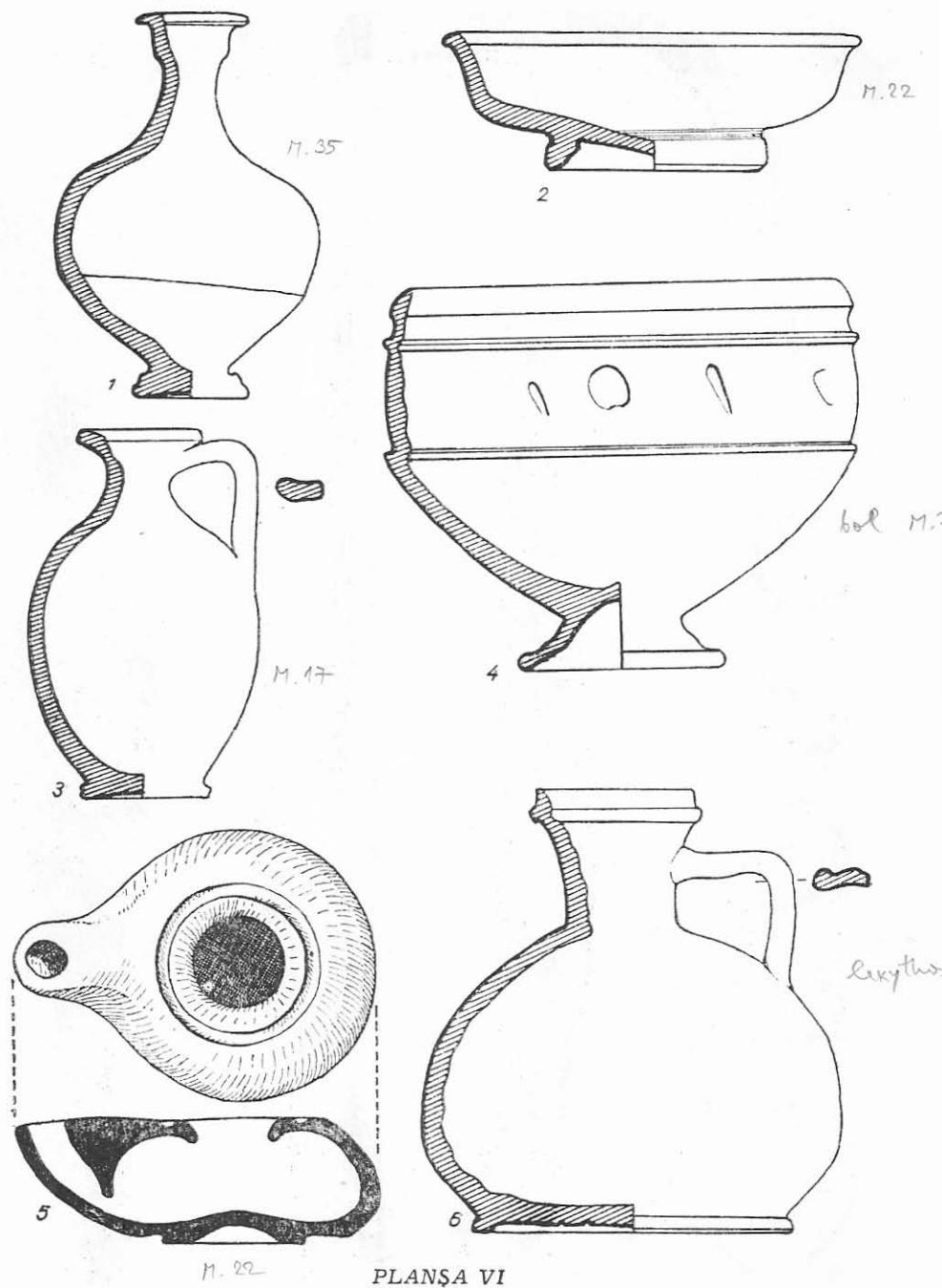
⁶ M. Bucovală, *op. cit.*, p. 21 și 28 ; idem în Pontica, II, 1969, p. 312 ; cf. și U. Alexandrescu, în Histria, II, p. 212.

⁷ P. Alexandrescu, Histria, II, p. 198, M. XXX, 10 (pl. 79).

⁸ C. Preda, *op. cit.*, p. 299—300 (fig. 15, 2).

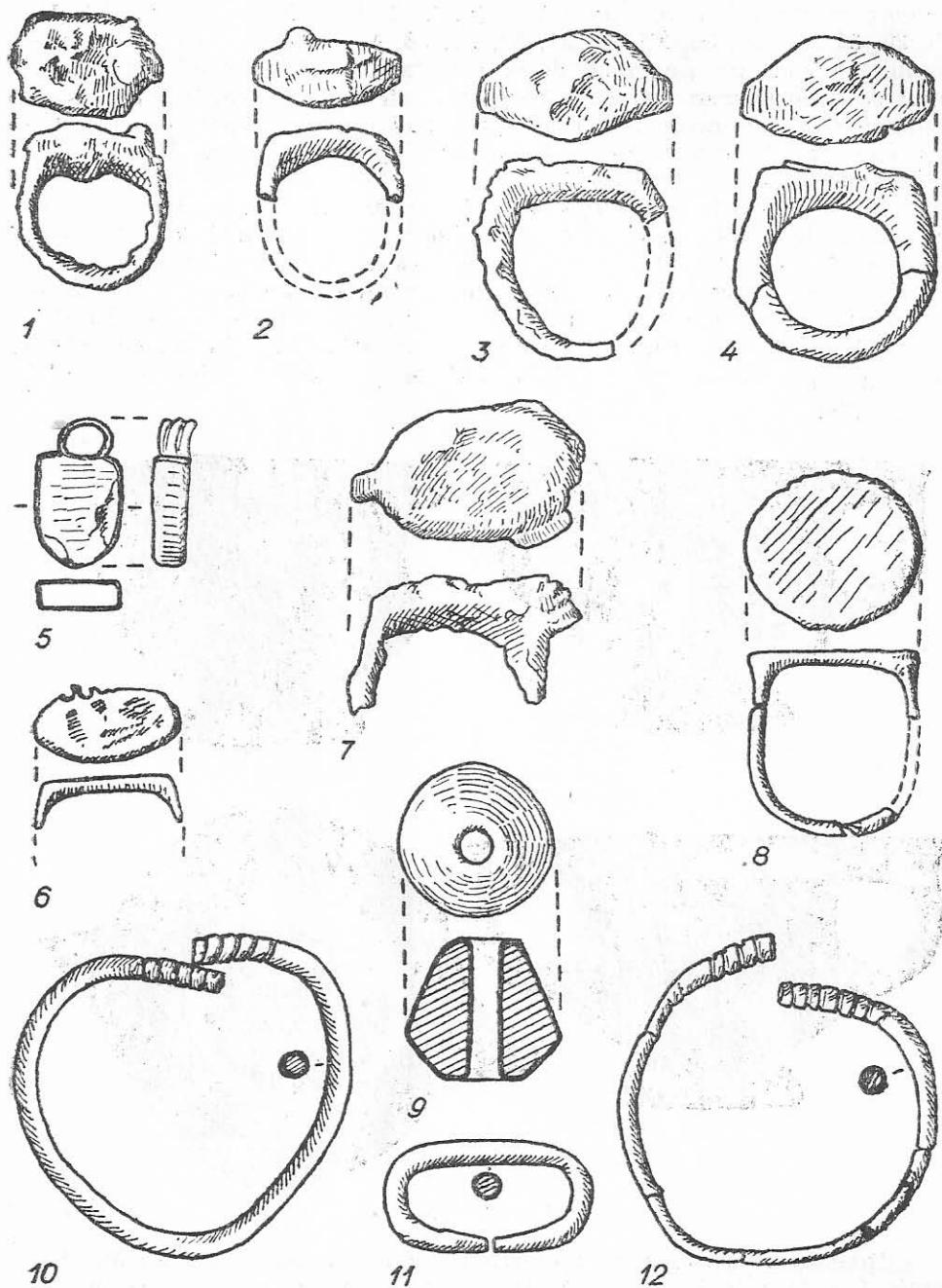
PLANŞA V ↪ sf. 5. I a. Ch. - prima jum. s. I pe
oare, secol.

PLANŞA VI

PLANŞA VII

PLANŞA VIII

numeroase morminte orientate V-E (M. 2, 3, 4, 6, 9, 10, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 36, 43 și 44). Deși sunt aproape complet lipsite de inventar, după orientare, poziția scheletelor, după tipul de țigle și olane, mormintele pot fi atribuite cu certitudine epocii romane târzii sau poate mai bine spus celei romano-bizantine, respectiv secolelor IV-VI. Dacă unele dintre acestea aparțin secolului VI este mai greu de precizat.

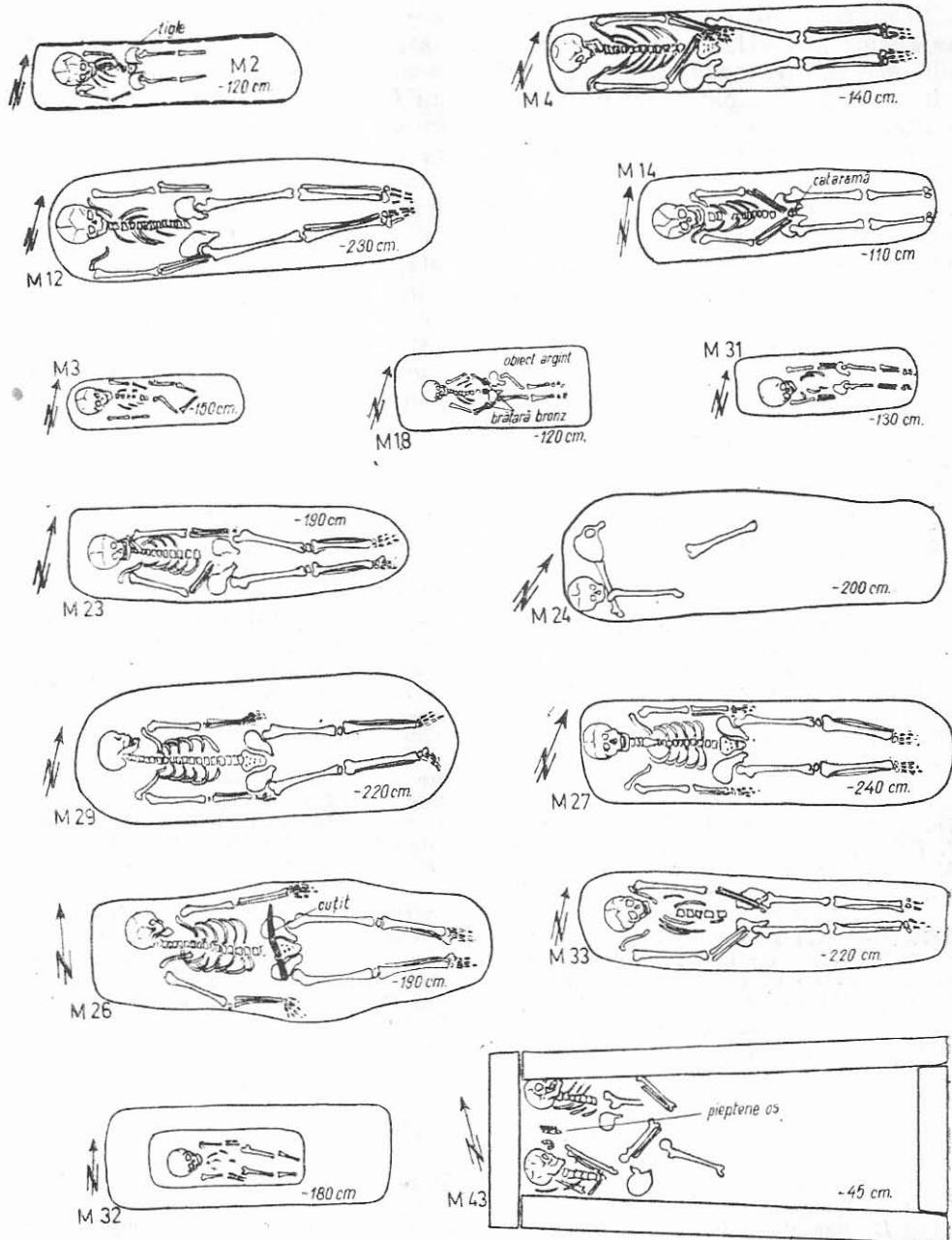
Mormintele sunt în majoritatea lor în groapă simplă, dar acoperite adesea cu țigle sau olană, dispuse de obicei în dublă pantă (pl. II, 3—4). În cazul M.36 și 43 au fost reutilizate casetele de piatră a două morminte din epoca greacă. Oasele scheletelor anterioare au fost îngrămădite la unul din capetele mormântului. Din cele 24 morminte, 15 sunt de adulți și nouă de copii. Toate scheletele au poziții întinse, cu orientarea generală V-E și cu miinile îndoite pe bazin, abdomen și mai rar pe piept.

PLANSA IX

Kantharos nec. IV ren (N.4)

Inventarul lipsește la majoritatea mormintelor descoperite. Excepție fac doar M. 14 18 și 26. În M. 14 s-a descoperit o cataramă de bronz (pl. VII, 5 și VIII, 11), în M. 18 au apărut două brățări de bronz

PLANŞA X

(pl. VII, 6 și VIII, 10—11), iar în M. 26 un cuțit mare de fier, lung de 0,40 m, prevăzut cu prășele de os, decorate cu cercuri incizate, cu punct la mijloc (pl. VII, 7). Descoperirea unui astfel de cuțit într-un mormânt din această perioadă, aşa cum o dovedesc descoperirile de pînă acum din necropola romană-bizantină a orașului Callatis, este mai puțin obișnuită. De altfel, neașteptată este și prezența acestor morminte în cadrul necropolei din epoca grecească a cetății. Faptul este cu atât mai surprinzător cu cât este vorba de un număr foarte însemnat de morminte, ci nu de ceva cu totul întimplător. La aceasta se adaugă și observația că, în timp ce pentru epoca romano-bizantină orașul dispunea de o necropolă mare și organizată, situată mult către vest de zidurile cetății, locul vechiului cimitir din imediata vecinătate nordică a orașului antic va fi utilizat în același scop și în perioada tîrzie a cetății. Nu avem încă dovada că mormintele din această vreme se întindeau și în zona de vest a necropolei grecești. Puținele cercetări sistematice făcute pînă acum nu ne lasă să întrevădem, deocamdată, o asemenea eventualitate.

ARCHÄOLOGISCHE AUSGRABUNGEN IN DEM GRÄBERFELD DER GRIECHISCHEN STADT KALLATIS-MANGALIA (1972)

— Zusammenfassung —

In dem Gräberfeld der griechischen Kolonie Kallatis, der unter dem heiligen Park der Stadt Mangalia liegt, wurden im Jahr 1972 neue archäologischen Ausgrabungen durchgeführt (Abb. 1). Bei dieser Gelegenheit wurden 49 Gräber gefunden, von den, 24 (1, 5, 8, 11, 15, 16, 17, 22, 25, 28, 30, 34, 35, 37—42, 45—49) sind aus der griechischen Zeit und die andere 24 (2—4, 6, 9, 10, 12, 13, 14, 18—21, 23, 24, 26, 27, 29, 31—33, 36, 43, 44) aus der spätromischen Zeit. Das Grab 21 scheint es viel später zu sein.

Die Gräber aus der griechischen Zeit, die in 4—1 Jh. v.u.z. datieren (G. 34 im 1 Jh. u.Z.), sind fast alle Körpergräber. Nur das Grab 16 ist ein Brandgrab. Die Körpergräber sind O-W orientiert und nur 14 wurden aus Stein gebaut. (Taf. I, III). Als Beilage sind zu erwähnen: verschiedene griechische Tongefässer (Taf. V-VI), unter den ein Kantharos mit Inschrift (Taf. IX) und ein Paar Gegenstände aus Metall (Taf. VII — 4, 8 ; VIII, 1—8).

Die Gräber aus der spätromischen Zeit, vielleicht aus der frühbyzantinischen Zeit (4—6 Jh.) sind alle Körpergräber, W-O orientiert und fast alle ohne Beigabe (Taf. X). Viele Gräber wurden mit den Ziegeln bedeckt (Taf. II, 3—4). Im Grab 14 wurde eine bronzenen Schnalle gefunden, (Taf. VII, 5) im Grab 18 waren zwei bronzen Armbänder (Taf. VIII, 10, 12) und im Grab 26 erschien ein Messeraus Eisen (Taf. VII, 7). Vielleicht, alle Gräber aus dieser Zeit soll als altgriechischen Gräber betrachten.

Erklärung der Abbildungen

Abb. 1. Mangalia-Kallatis. Der Grundriss der Grabungsstellen.

Tafel. I. Mangalia-Kallatis. Griechische Gräber aus Stein

Tafel II. Mangalia-Kallatis. 1—2, griechische Gräber; 3—, spätromische Gräber mit Ziegeln

⁹ Ibidem, p. 279 (fig. 2).

Tafel III. Mangalia-Kallatis. Körpergräber aus der griechischen Zeit

Tafel IV. Mangalia-Kallatis. Körpergräber aus der griechischen Zeit (G.8,31-32); 2, Schädel aus G. 15 mit Trepanation

Tafel V. Mangalia-Kallatis. 1—8, Tongefäße aus der griechischen Zeit; 9—10, Tongefäße aus der spätellenistischen und frührömischen Zeit

Tafel VI. Mangalia-Kallatis. Tongefäße aus der hellenistischen und frührömischen Zeit

Tafel VII. Mangalia-Kallatis. Gegenstände aus Metall; 1—4,8, griechische Zeit; 5—7, spätömische Zeit

Tafel VIII. Mangalia-Kallatis. Gegenstände aus Metall; 1—9, griechische Zeit; 10—12, spätömische Zeit

Tafel IX. Mangalia-Kallatis. Kantharos aus dem Grab 40, mit der griechischen Inschrift

Tafel X. Mangalia-Kallatis. Gräber aus der spätömischen Zeit